

Het belang : een typologische beschrijving van een fundamenteel maatschappelijk begrip

door KRUIITHOF

★

In zijn *Class and class conflict in industrial society* analyseert R. Dahrendorf twee theorieën die volgens hem de huidige sociologie beheersen (1). De eerste, en meest bekende, is de zogenoemde *maatschappelijke integratietheorie* die het duidelijkst gesynthetiseerd wordt in de werken van T. Parsons. De tweede is de zogenoemde *maatschappelijke dwangtheorie*, waarvan het werk van K. Marx aan de basis ligt.

Beïnvloed door de functionele theorie van T. Parsons worden in de hedendaagse sociologie onderwerpen en problemen hoofdzakelijk beschreven met behulp van begrippen zoals stabiliteit, adaptatie, integratie, gezag, functionele coördinatie en consensus. Daartegenover steunt een beschrijving en analyse van sociale problemen en onderwerpen vanuit het gezichtspunt van de conflicttheorie op begrippen zoals verandering, conflict, belang en macht.

Het is het begrip belang, dat in de conflicttheorie een voorname plaats inneemt en waaraan in de hedendaagse sociologie om zo te zeggen geen aandacht wordt besteed, dat we in dit artikel willen analyseren.

De betekenis van het begrip belang.

1. In de dagelijkse omgangstaal wordt de term belang veelvuldig gebruikt, vooral indien het gaat over politieke en economische problemen. Nochtans heeft belangenbehartiging niet alleen betrekking op staatkundige en economische praktijken. Zij is een kenmerk van het sociale handelen dat in het algemeen op de verwezenlijking van voordelen is afgestemd.

(1) London, 1959, deel II, blz. 159-165.

Het behartigen van belangen is gekoppeld aan de bevrediging van behoeften (2). Een belang wijst dan op de relatie tussen een gesteld doel en de actie nodig voor de verwezenlijking van dit doel, indien het bereiken van dit doel positief gewaardeerd wordt in functie van de bevrediging van behoeften, hetgeen betekent dat gestreefd wordt naar een voortzetting van de doelverwezenlijking (3).

Deze omschrijving zegt ons dat belangen, in verhouding tot de behoeften, middellijke variabelen zijn. Hun middellijkheid ligt in het voldoen aan behoeften langs de behartiging van belangen om. De variabiliteit wordt bepaald door de veranderlijkheid in de behoeftenstructuur. Daarnaast wijst een belang op een verhouding die in zijn aard bepaald wordt door: *a*) de soort behoefte en de mate waarin deze aanwezig is; *b*) de aard van het doel waarop de actie gericht is; *c*) de actie nodig voor de verwezenlijking van het doel.

Ter verduidelijking geven we het volgende voorbeeld. Vele categorieën werknemers in onze maatschappij streven naar een verhoging van hun levensstandaard vanuit een duurzame behoefte aan een betere materiële welstand. Een terugkerende eis die hiertoe bijdraagt is een opvoering van de arbeidslonen welke kan worden afgedwongen door het werk stil te leggen. In functie van het streven naar een betere materiële welstand wijst het neerleggen van het werk (actie) voor het bekomen van een verhoging van de lonen (doel) op het behartigen van een belang. Een staking voor loonsverhoging is enkel een middel om aan een behoefte te voldoen.

(2) « A need is a state of tension or dissatisfaction... that impels to action toward a goal that will satisfy the impulse ». G.A. THEODORSON en A.G. THEODORSON, *A modern dictionary of sociology*, New York, 1969, blz. 272.

(3) In de literatuur wordt het begrip belang op verschillende manieren bepaald. Een auteur die voor het eerst ruime aandacht aan de betekenis van het begrip heeft geschonken is G. RATZENHOFER in zijn studie *Die soziologische Erkenntnis* (Leipzig, 1893). De Amerikaanse socioloog A. SMALL heeft de ideeën van RATZENHOFER in een algemene sociologie omgewerkt (*General sociology*, Chicago, 1905). Ook voor hem ligt het begrip belang aan de basis van de sociologie (Human interests are the ultimate terms of calculation in sociology. *Op. cit.*, blz. 433). Belangen zijn « the simplest modes of motion which we can trace in the conduct of human beings ». (*Op. cit.*, blz. 426.) Voor deze twee auteurs ligt de betekenis van een belang in een *streven om bepaalde noodzakelijk geachte behoeften te realiseren*.

Meer recent hebben de auteurs R.M. McIVER en Ch. PAGE aandacht aan het concept belang geschonken (*Society*, London, 1967, eerste uitgave, New York, 1949). Zij schrijven dat belangen objecten zijn waarop de aandacht van de mens gericht is. (Interests are the objects of subjective attitudes. *Op. cit.*, blz. 24. Zie ook R.M. McIVER, « Interests » in: *Encyclopaedia of the social sciences*, deel VIII). In tegenstelling tot de twee eerstgenoemde auteurs, die de biologische basis van belangen benadrukken, geven McIVER en PAGE een psychologische inhoud aan het begrip. Voor deze auteurs ligt de betekenis van een belang in *toestanden waaraan bepaalde houdingen verbonden zijn*.

Onze definitie benadert deze van R. RAHRENDORF waar hij belangen ziet als « certain structurally generated orientations of the actions of incumbents of defined positions » (*op. cit.*, blz. 175).

1.1. Wanneer over belangen wordt gesproken dient men voor ogen te houden dat steeds gerefereerd wordt naar personen die sociale posities bekleden. Zo spreekt men over de belangen van de arbeiders, de oliemagnaten, de Vlamingen, de vrouwen, de zwarten, enz. Het gaat hier over oriëntaties van het handelen vanuit posities, dit ter onderscheiding van oriëntaties bij het gedrag van individuen, hetgeen wordt aangeduid als *belangstelling* (4). Niet een positiebekleder maar wel een persoon heeft belangstelling voor iets, vindt iets belangwekkend. Arbeiders daarentegen behartigen belangen omdat zij als sociale categorie gelijke sociale posities bekleden.

Hieruit mag men niet afleiden als zou het behartigen van belangen een zaak zijn die noodzakelijk meerdere positiebekleders betreft, want ook een individu kan belangen verdedigen. Wat we willen aangeven is dat de betekenis van een belang voortvloeit uit het bekleden van een positie, waarbij het aantal individuen die gelijkaardige posities innemen slechts op de tweede plaats komt. Indien het aantal een rol gaat spelen dan is dit enkel in de toename van de belangrijkheid van de behartigde belangen.

1.2. Het behartigen van belangen vanuit bepaalde posities impliceert een confrontatie met belangen gekoppeld aan oppositionele posities. De belangen van de werknemers staan tegenover deze van de werkgevers; de belangen van de zwarten tegenover deze van de blanken; de belangen van de vrouwen tegenover deze van de mannen; de belangen van de Vlamingen tegenover deze van de Walen en de Brusselaars; de belangen van de koper tegenover deze van de verkoper; de belangen van de ouders tegenover deze van de kinderen, enz. Men zou oneindig veel van dergelijke voorbeelden kunnen opgeven omdat uiteindelijk het ganse sociale leven bestaat door een handelen vanuit posities waardoor het behartigen van belangen tot hoofdzaak wordt in dit sociale leven. Meer nog wordt het sociale leven, in het licht van deze alles overheersende belangenbehartiging, gekenmerkt als een produkt dat ontstaat vanuit een sociale structuur die is samengesteld uit ruilbetrekkingen (5). Met andere woorden het sociale leven is het resultaat van een markt waarop ieder, met het oog de verwezenlijking van voordelen, bijdragen uitwisselt. Indien we zeggen « bijdragen uitwisselen » dan moet de mogelijkheid niet worden uitgesloten dat deze bijdragen worden afgedwongen of opgedrongen. Arbeiders kunnen door het voeren van een bepaalde actie (staking) die tegemet komt aan

(4) Dit onderscheid wordt gemaakt door R. DAHRENDORF, *op. cit.*, blz. 174-175.

(5) J.A.A. VAN DOORN en C.J. LAMMERS, *Moderne sociologie*, Utrecht/Antwerpen, 1959, blz. 160.

hun belangen, « bijdragen » van hun patroons afdwingen, net zoals ouders, in het licht van wat zij als hun belangen zien, aan hun kinderen zekere « bijdragen » kunnen opdringen.

Een indeling van belangen.

2. Voor een belangenindeling maken we gebruik van vier criteria. Een onderscheid kan gemaakt worden volgens : de duidelijkheid waarin belangen zich voordoen (latente versus manifeste belangen); de richting van hun oriëntatie in het handelen (gelijke versus tegengestelde belangen); de omvang waarin zij voorkomen (individuele versus gemeenschappelijke belangen) en hun duur (tijdelijke versus duurzame belangen).

2.1. Daar we een belang bepalen als een doelgericht gedrag vanuit een sociale positie is belangenbehartiging een rolgedrag. Elk individu die een positie bekleedt en een rol speelt wordt geconfronteerd met de inherente belangen die aan deze positie gekoppeld zijn (6). Indien deze inherente positionele belangen door de positiebekleder als zodanig niet worden erkend of niet met opzet worden nagestreefd spreken we van *latente belangen*. Indien daarentegen deze objectieve belangen, in bijzondere sociale omstandigheden, worden erkend en gemanifesteerd hebben we te maken met *manifeste belangen*.

Laten we dit met een voorbeeld verduidelijken. De vrouwen in onze maatschappij bekleden ondergeschikte posities ten opzichte van hun mannelijke collega's. Aan de ondergeschikte positie van de vrouw zijn inherente belangen verbonden gericht op gelijkberechtiging (gelijke waardering van man en vrouw). Indien de vrouwen deze inherente belangen niet erkennen of niet manifesteren heeft dit geen invloed op het bestaan van deze belangen maar wel op hun behartiging. Zij blijven latent aanwezig. Nu kan het zijn dat, zoals dit in onze tijd gebeurt, door bepaalde groepen vrouwen intentioneel wordt gestreefd naar gelijkberechtiging. In dit geval hebben we te maken met een uitdrukkelijke erkenning van en betoging voor hun belangen. Als zodanig verdedigt de vrouw manifeste belangen.

2.2. We nemen aan dat identieke positiebekleders *gelijke belangen* hebben. Zo hebben de kopers, de consumenten, de zwarten en de werkgevers, elk in hun eigen belangensfeer, gelijke belangen. Zulks impliceert niet noodzakelijk dat er een georganiseerde band bestaat tussen

(6) DAHRENDORF, *op. cit.*, blz. 178.

de positiebekleders. Wat gelijke belangen kenmerkt is dat het gaat om gelijke positiebekleders in eenzelfde belangensituatie.

Uit de regel dat belangen opgenomen zijn in een situatie van belangenconfrontatie kan men afleiden dat gelijke belangen in betrekking staan met *tegengestelde belangen*. De belangen van de kopers staan tegenover deze van de verkopers, de belangen van de werknemers staan tegenover deze van de werkgevers, enz. Indien men spreekt over gelijke belangen beperkt men zich tot één categorie positiebekleders. Indien daarentegen deze gelijke belangen geconfronteerd worden met tegengestelde belangen beweegt men zich in een globaal belangenveld. Van zodra dit belangenveld beperkt wordt tot gelijke en tegengestelde belangen in eenzelfde belangensituatie hebben we te maken met een markt.

2.3. Voor een indeling van de belangen kan ook worden uitgegaan van de omvang waarin zij voorkomen. Indien een belang vanuit één positie beperkt blijft tot één persoon, waarbij wordt tegemoet gekomen aan zijn particuliere behoeften, hebben we te maken met een *individueel belang*. Dus in een bijzondere relatie tussen koper en verkoper verdedigt de koper zijn individuele belangen. Daartegenover wijze *gemeenschappelijke belangen* op een samenbundeling van gelijke belangen die vanuit een georganiseerd verband worden behartigd. De gemeenschappelijke belangen van de werknemers worden door de vakbond verdedigd. De « National Organization for Women » (NOW) in de Verenigde Staten is één van de vele associaties in dit land die zich inzet om de gemeenschappelijke belangen van de vrouwen te verdedigen, enz.

Indien een deelnemend persoon in het behartigen van een gemeenschappelijk belang enkel een middel ziet om zijn particuliere belangen te verwezenlijken dan heten we dit *eigenbelang*.

2.4. Een laatste belangen twee-deling gaat uit van de tijd-variable. We hebben een belang bepaald in functie van behoeften. Het is mogelijk dat deze behoeften de mens slechts gedurende een bepaalde duur tot handelen nopen (bijvoorbeeld, iemand wijzigt van sociale positie) of dat de behoeften eenmaal voldaan niet tot een herhaalde bevrediging aanzetten. In deze gevallen we te maken met *tijdelijke belangen*. Blijven daarentegen de behoeften met een zekere permanentie voortbestaan (zoals bijvoorbeeld de behoefte aan een verhoging van de materiële welstand bij de werknemers) dan heten we dit *duurzame belangen*.

De componenten van het belang.

3. Onze bepaling van een belang gaat uit van de begrippen doel en actie. Welke betekenis hebben deze termen ?

3.1. Een *doel* wijst op een toekomstig te verwezenlijken stand van zaken die volgens een tijdsverlopend, middellijk en relatief evenwichtig proces wordt verwezenlijkt. Nu stelt zich de vraag waarom doeleinden worden nagestreefd. Het antwoord ligt uiteindelijk in de relatie die een doel met waarden en behoeften verbindt.

Een doel staat in relatie tot een waarde. Dit laatste wijst op een algemene wenselijk geachte maatstaf welke het menselijk streven richt (7). Smelser verduidelijkt deze begripsomschrijving door aan te geven dat waarden zo veralgemeend zijn dat « they do not specify kind of norms, kind of organization or kinds of facilities which are required to realize the desirable end states » (8). Een doel daarentegen is de interpretatie van een waarde die normatief of georganiseerd tot stand wordt gebracht. In deze zin is een doel een geïdentificeerd waarde-object waarnaar gehandeld wordt, een middel tot verwezenlijking van een waarde.

Zo bijvoorbeeld moet men veronderstellen dat wanneer een groep personen streeft naar loonsverhoging (doel) dit geïnterpreteerd moet worden in het licht van het scheppen van een hogere materiële welstand (waarde). Of dat wanneer een persoon een badkamer in zijn huis laat installeren (doel) hij hiermee wil bijdragen tot meer huiselijk comfort en menselijke hygiëne (waarden).

Een doel staat in relatie tot een behoefte. Een behoefte wijst in eerste instantie op een bewustwording van een waarde, die gereduceerd wordt tot een eis voor individueel of collectief welzijn. Zij is daarom een algemeen wenselijk geachte toestand waaraan getracht wordt te voldoen (9). Zij geeft de relatie aan tussen een doel en een waarde. Zo bijvoorbeeld in de uitspraak : « Arbeiders streven naar

(7) Zie hierover : C. KLUCKHOHN *et al.* « Values and value orientations in the theory of action : an exploration in definition and classification » in : T. PARSONS en E.A. SHILS (eds), *Toward a general theory of action*, New York, 1962, blz. 388-433.

We maken geen onderscheid tussen waarde en finaliteit. Een finaliteit (in het Frans finalité en in het Engels ultimate ends) is een stand van zaken die als een wenselijk geachte toestand in zichzelf wordt beschouwd. Zij is dus geen middel voor het bereiken van andere doeleinden, maar is het uiteindelijke doel waarop actie is gericht.

(8) N.J. SMELSER, *The theory of collective behavior*, London, 1962, blz. 24-25.

(9) H.F. INFIELD, behandelt het begrip behoefte in zijn artikel « Human needs and the need for ultimate orientation » in H. BOYKO (edit.), *Science and the future of mankind*, Den Haag, 1964. In het bijzonder blz. 205-215.

een materiële welstand door een verhoging van de lonen. Hiermee wordt bijgedragen tot een verbetering van hun materiële toestand », geeft « materiële welstand » een waarde aan. « Arbeiders streven naar materiële welstand door verbetering van hun materiële toestand » duidt op de bewustwording bij de arbeiders van de waarde van de materiële welstand. Dit geeft de behoefte aan. De verhoging van de lonen duidt op het middellijke doel waardoor tot de bevrediging van hun behoefte wordt bijgedragen. Een doel is dan de objectivering van een behoefte, dit wil zeggen de algemene oriëntering die de behoefte aangeeft wordt verengd tot een welbepaalde te verwezenlijken stand van zaken. Een behoefte is algemeen in die zin dat ze op verschillende manieren kan tegemoet gekomen worden. Een doel is één van deze mogelijkheden.

3.2. *Actie* is elk doelgericht handelen vanuit een sociale positie. Onder collectieve actie wordt de gezamenlijke en geïnstitutionaliseerde actie tot doelverwezenlijking verstaan (10). Een verklaring voor het handelen ligt in de relatie tussen actie, streven en motivatie.

Elke actie staat in relatie tot een streven. Actie gaat uit van een streven (11), dit wil zeggen van een vermogen tot handelen. Zij is te beschouwen als het middel om het doel, waarop de streving is gericht, te verwezenlijken.

Elke actie staat tevens in verhouding tot een motivatie. Aan de basis van elke actie ligt een motivatie, dit wil zeggen dat een bewuste reden voor het handelen aanwezig is.

3.3 Indien actie en doel als de componenten van een belang gelden kan niet elke actie gericht op doelverwezenlijking als een belangenbehartiging worden aangeduid. Een belang wordt gerealiseerd door middel van een doelgericht handelen maar is daaraan niet identiek. Het is in essentie een geladen begrip dat binnen het bestaan van een eigen spannings-situatie aan het doelgerichte handelen een dwingend karakter geeft. Actie gericht op de realisatie van een doel kan als zodanig niet binnen een dergelijk kader worden geplaatst. Niet elk handelen vindt plaats in een spanningssituatie (tenzij men het probleem dat men door het handelen wil oplossen als een spanningssituatie ziet) en niet elk handelen heeft een dwingend karakter.

Een belang wordt behartigd vanuit een systematisch en planmatig georiënteerd geheel van doelverwezenlijkingen waardoor het als een

(10) In tegenstelling tot collectief gedrag dat in wezen niet geïnstitutionaliseerd is. Zie SMELSER, *op. cit.*, blz. 71.

(11) Men raadplege J. KRUIHOF, *De Zingeveer*, Hilversum, 1968, blz. 179-215.

grootste gemene deler van dit overkoepelend geheel van actie-doel verhoudingen naar voren treedt. Zo nemen we aan dat een consument zijn belangen verdedigt wanneer bij er steeds voor zorgt tegen de voordeligste prijs te kopen. En omgekeerd zal de producent er, binnen de concurrentiële marge, steeds voor zorgen dat hij de voordeligste prijs vraagt.

Niet alleen heeft een belang een overkoepelend karakter maar tevens blijkt een overheersend karakter. Binnen een bepaald veld is alle actie gericht op het behartigen van een belang. De werking van een vakbond bijvoorbeeld is er steeds op gericht de belangen van de werknemers te verdedigen.

De belangenconfrontatie.

4. Wanneer men spreekt van belangenconfrontatie dan veronderstelt zulks het bestaan van een belangensituatie, dit wil zeggen van een wisselwerking tussen belangen in een sociale situatie. In deze sociale situatie bekleedt ieder individu posities welke deeluitmaken van structuren waardoor het handelen wordt geconcretiseerd in een patroon van betrekkingen en verhoudingen. Correspondierend hiermee maakt het behartigen van belangen deel uit van een belangenpatroon hetgeen betekent dat belangen steeds behartigd worden in tegenwoordigheid van andere belangen.

4.1. De vraag die gesteld wordt is welke verhoudingen zich in dit ingewikkelde patroon van belangen kunnen voordoen. Per slot van rekening zijn bij de belangenconfrontatie in een belangensituatie twee krachten aan het werk. Vooreerst stellen we vast dat bij een belangenconfrontatie een tendens naar *belangenoverwicht* voorkomt. Zo wegen in het algemeen economische belangen zwaarder dan politieke belangen of hecht een persoon meer belang aan een stabiele (minder goed betaalde) positie dan aan een onstabiele (goed betaalde) plaats.

In de tweede plaats is bij een belangenconfrontatie een tendens tot *belangenoverheersing* aanwezig. Het behartigen van belangen is een koud en zakelijk handelen waarbij de tegenpartij (tegenstrever of bondgenoot) wordt geaccepteerd in functie van de belangenbehartiging. Het is het belang dat vanuit een positie verdedigd wordt die de betrekking of verhouding met de tegenpartij beheerst (12). Alzo gesteld herleiden

(12) We sluiten nochtans het bestaan van een belangenloos handelen niet uit alhoewel we ervan uitgaan dat zulks uitzonderlijk voorkomt en daarom in feite te verwaarlozen is.

we het sociale leven tot een markt, waarop uitsluitend het aangeboden telt niet degene die het aanbiedt.

Niet enkel wijst belangenoverheersing op het primeren van belangen over positiebekleders, maar in sommige gevallen geldt dat belangenbehartiging gericht is op het beperken van de belangen van de tegenpartij. Centraal staat « mijn » of « ons » belang *tegenover* « zijn » of « hun » belang, waarbij gestreefd wordt om het eigen gestelde belang te realiseren ten koste van dit van de tegenpartij.

4.2. Voor een aanduiding van de verhoudingen die tussen belangenpartijen kunnen bestaan ligt een factor die daarop een invloed uitoefent bij het aantal gelijke posities die in de belangensituatie aanwezig zijn.

- Zo hebben de belangen die vanuit één positie worden behartigd en beperkt blijven tot deze positie een *particulier* karakter. We spreken van de particuliere belangen van slager X of schoolknaap Z.
- De belangen die vanuit meerdere gelijke posities worden behartigd zijn van *identieke* aard. Zo hebben de mijnwerkers, de Vlaamse ouders te Brussel en de kleine boeren gelijke belangen. In dit tweede geval moet nochtans een onderscheid gemaakt worden tussen identieke belangen die hetzij particulier, hetzij gecoördineerd worden behartigd. Immers het is vooreerst mogelijk dat gelijke positiebekleders hun belangen particulier behartigen. De gelijke belangen die de schoolknapen hebben worden door hen particulier behartigd. Indien een geassocieerd belangenverband bestaat van waaruit de behartiging van identieke belangen is georganiseerd wijst dit op een gecoördineerde belangenbehartiging zoals we dat bijvoorbeeld vaststellen in een bond van jonge en grote gezinnen of bij de orde der geneesheren.

SCHEMA

De verhoudingen tussen de belangenpartijen

Aantal posities	Aard van de belangenbehartiging	Verhouding belangenpartijen
Een	Particulier	Onafhankelijk
	Identiek-particulier	Collaboratie
Meerdere	Identiek-gecoördineerd	Concurrentie
		Competitie
		Conflict

4.3. We zien in de mogelijke verhoudingen die tussen de belangenpartijen kunnen voorkomen vijf modaliteiten.

Voor het geval de belangenbehartiging een particulier of identiek-particulier karakter draagt is de relatie tussen de partijen *onafhankelijk*. Dit betekent dat één of meerdere actiepatronen in de belangensituatie aanwezig zijn, georiënteerd of afzonderlijke of gelijke doeleinden, zonder dat tussen deze actiepatronen enige vorm van onderlinge band voorkomt.

Indien we aannemen dat de belangenbehartiging een identiek-gecoördineerd karakter draagt staan de volgende mogelijkheden open. De eerste is deze van een *collaboratie-verhouding*. Hier nemen we aan dat tussen de belangenpartijen, binnen het kader van hun *onafhankelijke* belangenbehartiging, een gedeeltelijke wisselwerking voorkomt die uitmondt in een tijdsgebonden samenwerking. Dit is bijvoorbeeld het geval met het ACV en het ABVV bij het voeren van een specifieke actie die binnen het belangenkader van elk der vakbonden past. Of voor twee bouwondernemingen die een tijdelijke vereniging aangaan voor de bouw van een brug, of voor het stembusakkoord van verschillende politieke formaties bij de tweede kamerverkiezingen in april 1971 in Nederland.

De tweede mogelijkheid is deze van de *concurrentie-verhouding* tussen de belangenpartijen. In dit geval zijn de partijen die de verwezenlijking van gelijke doeleinden op het oog hebben tegenstanders voor elkaar. Twee factoren zijn hier van betekenis namelijk: a) de principiële onbeperktheid in de tijd van het tegenover elkaar staan der partijen; b) het uitblijven van de intentie bij de partijen om elkaar uit te schakelen. We denken hier bijvoorbeeld aan de mededinging tussen een gemeenteschool en een vrije school in een lokale gemeenschap.

De derde vorm is deze van de *competitie-verhouding*. Ook in dit geval zijn de partijen onderling tegenstanders. Zij hebben hun actiepatronen gedurende een bepaalde tijdsperiode afgestemd op het bereiken van eenzelfde doel. Door de verwezenlijking van het doel schakelt de partij die zijn doel bereikt een andere partij van deze doelverwezenlijking uit. Zulks is bijvoorbeeld het geval bij sportontmoetingen of in de wedstrijd tussen leerlingen in een middelbare school die werken voor de hoogste plaatsen van hun klas.

4.4 Een laatste verhouding tussen belangenpartijen is het *conflict*. We stellen vast dat het behartigen van belangen met spanningen en conflicten gepaard kan gaan. De reden hiervoor ligt in een differentiële waardenoriëntatie, doeloriëntatie en actieoriëntatie.

Er zijn vooreerst belangen in *conflict met de objectieve sociale situatie*. Dit is een belangenconflict over een waardenoriëntatie. Belangen zijn op

waarden gericht, hetgeen de mogelijkheid van aanvaarding of verwerping van waarden openlaat. De aanwezigheid van een waarde die verworpen wordt, geeft aanleiding tot een doelstreven, waarbij tegen de geldende waarde wordt geageerd. Alzo wordt een belang gelegd in het wijzigen van een waarde, hetgeen in de sociale situatie, waar deze waarde aanvaard wordt, tot een conflicttoestand leidt. Zo wijst in Italië het conflict rond de wettelijke aanvaarding van de echtscheiding op zulk een toestand. In de tweede plaats zijn er de belangen *in onderling conflict*. Een eerste mogelijkheid hier is een conflict over een doeleindenoriëntatie. Een conflict kan in een situatie voorkomen waar belangen op dezelfde waarden zijn georiënteerd, maar waarbij de gestelde doeleinden met elkaar conflicteren. Dit resulteert noodzakelijk in een conflict tussen belangen, omdat er een fundamentele onenigheid bestaat over het te verwezenlijken doel.

Een tweede mogelijkheid is een belangenconflict over een actieoriëntatie. Bij een gelijke waarden- en doeloriëntatie kan een belangenconflict ontstaan uit een differentiële actieoriëntatie. Men is het wel eens over het feit dat het bereiken van een bepaald doel het belang dient, maar men is het niet eens over de actie die moet worden aangewend om dit doel te bereiken. We denken hier bijvoorbeeld aan het wereldkampioenschap wielrennen 1969. De renner Merckx stelde bij de aanvang van de wedstrijd voor dat de Belgische deelnemers in ploegverband zouden rijden, waardoor de kans wordt verhoogd dat de titel uiteindelijk aan een Belg zou toekomen (*in casu* Merckx). De anderen nochtans hebben dit geweigerd en stelden zich daarmee op het plan dat ieder voor zichzelf zou trachten de titel te behalen.

In een belangensituatie kunnen zowel bij individuele als gemeenschappelijke belangenbehartiging interne en externe belangenconflicten worden onderscheiden.

Een intern individueel belangenconflict wijst op een conflict bij een positiebekleder over de keuze tussen verschillende belangenbehartigingen. Zo kan het voorkomen dat een schooljongen graag zou gaan voetballen, maar in feite huiswerk moet maken (verschillende doeloriëntaties). Een extern individueel belangenconflict geeft een conflict aan tussen twee positiebekleders over de belangenbehartiging. Het gebeurt bijvoorbeeld dat twee chirurgen het onderling oneens zijn over de remedie voor een nieraandoening. De eerste is van oordeel van een ingreep noodzakelijk is, terwijl de tweede deze ingreep wil uitstellen (gelijke doeloriëntatie, verschillende actieoriëntatie).

Een intern gemeenschappelijk belangenconflict wijst op een conflict binnen een belangenassociatie over de belangenbehartiging. In sommige Belgische politieke partijen bestaat onenigheid over de wijze waarop het pro-

bleem « Brussel-hoofdstad » moet worden opgelost (gelijke doeloriëntatie, verschillende actieoriëntatie). Een extern gemeenschappelijk belangenconflict geeft een conflict aan tussen belangenassociaties met betrekking tot de belangenbehartiging. Tussen de Volksunie en de Partij voor Vrijheid een Vooruitgang bestaat een wezenlijk verschil in de manier waarop zij een oplossing voor het Belgische communautaire probleem voorstaan. De VU staat het federalisme voor een de PVV wil het behoud van de eenheidsstaat.

4.5. Er bestaat een verband tussen het behartigen van een belang en de uitoefening van macht. *Macht* heeft een betekenis in een situatie waar belangen aanwezig zijn. Met andere woorden de uitoefening van macht impliceert het behartigen van belangen. Het omgekeerde is niet noodzakelijk waar. Dus het behartigen van een belang impliceert niet noodzakelijk de uitoefening van macht. Macht heeft een betekenis vanuit een belangenconfrontatie in een belangensituatie. We nemen aan dat macht duidt op het vermogen tot belangenoverheersing. Dit wil zeggen: is de mogelijkheid om in overeenstemming met een belang een ander belang te beperken. Wat in de literatuur als een machts-groep (drukkingsgroep) wordt aangeduid is niet anders dan een associatie die ten gepasten tijde haar belang in de belangensituatie kan laten overheersen of dit ten minste probeert te laten overheersen.

Bij een belangenconflict speelt de uitoefening van macht een voorname rol. Het is mogelijk dat de uitoefening van macht aanleiding is tot het ontstaan van een conflict of omgekeerd dat het uitbreken van een conflict tot de uitoefening van macht leidt. Beide situaties hangen direct af van de intensiteit waarmee de belangen behartigd worden. Dit wil zeggen van de mate waarin het verwezenlijken van het gestelde doel essentieel is voor een belangenpartij en tevens van de mate waarin macht als middel tot doelverwezenlijking kan worden aangewend. Opdat belangenoverheersing kan voorkomen is het noodzakelijk dat men op één of andere manier over de middelen beschikt om dit te laten overheersen.

Laten we dit met een eenvoudig voorbeeld illustreren. In eenzelfde belangensituatie (bijvoorbeeld een Instituut voor wetenschappelijk onderzoek) zijn twee groepen onderzoekers aanwezig, waarvan de eerste theoretisch onderzoek verricht (belang a, zuiver onderzoek) en de tweede projecten uitvoert die door externe kontrakten worden gefinancierd (belang b, toegepast onderzoek). Het budget van groep B dient voor een belangrijk deel om de onderzoekers van groep A te betalen. Dit geeft groep B macht over groep A. Op een zeker moment (door financiële moeilijkheden bij gebrek aan kontrakten) wil groep B dat groep A een groter

aandeel van het eigen budget inbrengt (door bijvoorbeeld hogere fondsen aan te vragen bij de universiteit waarvan het Instituut deeluitmaakt). Indien we veronderstellen dat zulks niet mogelijk is zou groep A verplicht worden ook onder kontrakt te gaan werken om haar budget in evenwicht te houden.

Zulks betekent de introductie van het belang b, hetgeen een conflict veroorzaakt indien groep A vasthoudt aan uitsluitend theoretisch onderzoek. Tussen groepen A en B bestaat dan een belangenconflict. In deze situatie zal groep B, indien zij vasthoudt aan haar initiaal idee, groep A dwingen tot kontraktueel onderzoek door zelf bijvoorbeeld minder moeite te doen om kontrakten te verkrijgen, zodat het budget slinkt. Groep B gebruikt haar macht dat is, de belangrijkste financiering van de activiteiten van groep A, om haar belang te laten overheersen over het belang van groep A.

Besluit.

5. In de voorgaande paragrafen hebben we getracht, in het kort, de betekenis van het begrip belang aan te geven. Actie ontstaat uit een situatie waarin konstant problemen rijzen. Deze problemen zijn verbonden met de aanwezigheid van behoeften die het zoeken naar een oplossing stimuleren. Men gaat van een belang spreken wanneer in deze behoeftebevrediging een zekere permanentie en dwangmatigheid schuilt. Een gemeenschappelijk belang verwijst naar een probleemsituatie die meerdere posities raakt en die georganiseerd wordt behartigd. Het is een kenmerk van het individu dat hij zich bewust met anderen associëert om actiemogelijkheden tot doelverwezenlijking te scheppen, waarmee binnen zijn bereik wordt gebracht wat hij individueel niet kan realiseren. Wetend dat alle actie van een gemotiveerd streven uitgaat wijst het voorgaande op het ontstaan van een belangenassociatie. Alzo gesteld gaan we ervan uit dat aan de basis van het maatschappelijke leven, op welke wijze men dit theoretisch tracht te verklaren (functionalisme of conflicttheorie), het belang en zijn behartiging als uitgangspunt dient genomen.

